

Piotr
Rawicz

Krev nebe

INSTITUT
FRANÇAIS
PRAGUE

Cet ouvrage a bénéficié du soutien des Programmes d'aide
à la publication de l'Institut français.

Tato kniha vychází za pomoci programu na podporu
publikační činnosti Francouzského institutu.

© Éditions Gallimard, Paris, 1961

© Rubato, 2017

Translation © Veronika Matiašková, 2017

ISBN 978-80-87705-47-6

Část první:
Ocas a umění přirovnání

- Podle čeho poznáš člověka?*
- Podle toho, že umí štěkat...*

Kapitola I

Mám strach z vašich fizlů, z vašich orazítkováných papírů, z vaší justice, z vás samotných. Takže vám neřeknu hned, o jaký ocas se v názvu jedná. Nebudu používat silná slova. Zjistíte to časem sami. Když nejsou papíry v pořádku, když dvojnásobnost, napjatá a třaskavá dvojnásobnost, zůstává jedinou propustkou, která někdy večer dovolí vloudit se do tábora lidí, je lepší se nevystavovat příslovečnému bičí cenzury. Každopádně nebudete o nic ochuzeni. Později pochopíte, o jaký ocas se jedná...

Můžu vám ale bez obav prozradit, co znamenají slova „umění přirovnání“. Není na nich nic choulostivého. Alespoň podle administrativy. Znamená to, že chci tuhle povídku, která má být antifilosofická, filosofická, zahájit jedním přirovnáním. Využiji ho. Zneužiji ho. Jako proces je zastaralé, možná hloupé, ale já se ho nevzdám. Obnažený, nahý, na prahu zralého věku – této páchnoucí kuchy-

ně chudých, kde vás odsoudí k tomu stát se z pískajících diváků diváky vypískanými – křičím bezbarvým hlasem: Už žádné odříkání!

Chtěl bych přirovnat život k číšníkovi v kavárně, k číšníkovi, který pomalu obsluhuje na terase, kde otevírám svůj příběh tak, jako se otevírá obchod. Život zůstává stát, opřený o kterýkoli stůl. Není úplně plešatý ani úplně vlasatý. Několik nesmělých ostrůvků na škaredé hlavě. Vesta, která má být bílá, není úplně čistá, ale na tom nesejde. Servíruje nápoje v rytmu, který neladí s rytmem pijanů, a nápoje nejsou ani horké, ani ledové, jsou nahořklé i nasládlé; mírně zakalené, ale neznepokojivé. Je vrásčitý, unavený, zažloutlý; čeká na spropitné, které jej nechává chladným... Vyhledává důstojnost a slouží jí, a přitom ví, že důstojnost neexistuje. Je bledý a zemře. Pokračujte v rozvíjení mého přirovnání sami, prosím. Ještě jsem jej nevyčerpal, ale už mě nebaví.

Otevřel jsem tedy tento příběh, jako se otevírá obchod. Obdélník. Je tu pult i regály. Čerstvá malba. Prázdnost... jako harmonika. Dá se zmáčknout a roztáhnout. Chtěl bych si s ní hrát, jen na chvíli. Je čas, aby se objevilo zboží a zákazníci. Jeden z nich – ale vlastně je to zákazník, nebo zboží? – se začíná rýsovat na obzoru. Co se týče obzoru – napadá mne jedna básnička. Buďte klidní, není dlouhá. Jen

dvě řádky. Byla věnována jednomu akademikovi, členovi Akademie, členovi... nu což...

Špetka scénografie: Člen se probudí, vstane, rozhledne se kolem dokola a pronese báseň:

- Horizont?
- Jaká urážka!

Nelíbí se vám moje báseň? Vaše chyba. Pokračujme: Můj obchod je tedy otevřen a na obzoru se rýsuje nově přichozí, o jehož podstatě jsem hned nedokázal rozhodnout. Je to zboží? Je to zákazník? – vzhledem k mému obchodu, k mému příběhu, k terase? Nebo je to plakát stržený větrem ze své zdi-úkrytu, omytý deštěm a nesčetnými pohledy zevlounů? Plakát, který se rozletěl na kusy a mává křídly... Posuďte sami.

Váhavě poletuje mezi židlemi.

Terasa je plná. Počasí je kruté, jak jen může být v pět hodin odpoledne na bulváru Montparnasse uprostřed srpna. Obklopují nás zavržení této země. Jsou ubozi a ve svých očích nesmírně důležití. Stařík, který se už čtyřicet let domnívá, že se osud změnil. To on měl organizovat komické koridy v Saint-Paul-de-Vence a spekulovat na burze a mít mladé, čím dál mladší ženy, zatímco ten Druhý, ten Druhý měl zůstat celé ty roky přikovaný u stejného baru na bulvá-

ru Montparnasse... Je tu taky ten vousáč, co žárlí na Soutina. To on měl být Soutinem, jen neměl být mrtvý. Jeho obrazy – světlo je před desítkami let opustilo. Navždy. Když někdo krutý zmíní Picassa, zvolá: „Tihle lidé, rozumíte, tihle lidé vydělávají majlant. No ano! Vůbec jim není hanba. Nemají v sobě kouska studu. Za tu cenu je to snadné: NE-COUVNOU před ničím...“ On couvá před vším; a všechno couvá před ním. Jako ve snu. Moudře zůstává ve své průhledné zkumavce naplněné chloroformem, který chutná po mase tím víc, jak on maso ztrácí. Když má zaplatit svou bílou kávu, hledá zoufale drobnou žlutou minci v kapse, jejíž vnitřek si raději nepředstavuji. Jeho prsty se jako ptáci slétají na padesátifrankovku. A on blouzní, prozpěvuje si...

Jediný z nich, jehož bratrství mě neděsí: David má malou zlatavou bradku a jeho prsty jsou jako deset požehnáni. Kreslí zmizelý svět. Lehké tahy jeho tužky pokořují mé vzpomínky. Je čistý. Je odosobněný. Jako zlatník: „Jsem hloupý, vím to dobře. Ale oni, ti inteligenti, ti draví, co tak velkého dokázali?... Košile mám bílé...“

Bělost jeho košil... Můj Bože! Když kreslí miniaturními, uvážlivě rozmístěnými tahy všechna laskání své kůže a své duše, prožívá svoji vzpomínku a vzpomínku na vzpomínku. Ti ostatní už své životy ani své sny nežijí. MLUVÍ o nich – hledajíce vysvobození, které jim bylo upřeno – a jejich slova jsou tak jako tak jen skvrny. Avšak dokáže ten,

kdo miluje skromnost, spásu a klid, uzavřít své srdce před pyšnými, nečistými a dravými?

Třetí, čtvrtý... Zmítají se, pohybují se, potí se – alespoň ti z nich, jejichž slabá těla si uchovala smutnou milost pocení. Dávají si bílou kávu a zabíjejí nářečí z pomezí staré Evropy.

Ti, kteří nemají hlad, představují hrdé a příkré ostrůvky.

Zboží, které vám chci, milý zákazník, prodat... je zde. Přichází. Potácí se, kráčí, letí. Měl bych je přirovnat k mouše s utrženým křídlem? Nebo k pomalému pohybu vedoucímu pouze k nehybnosti? Únava zakoušená před dílem poznamenává jeho vznik. Nohy, jež se vlečou jako dva koně vychrtlí až na kost. Všiml si mne a míří ke mně jako magnetická mina k lodi. Poslepu, klopotně, ale s jistotou.

Vyřezán z tmavého kovu, velmi hubený a velmi rovný, kdysi jistě nebyl ošklivý. Ale protože mezi námi dvěma „ted“ stažené na počátku zaživa z kůže neexistuje a „kdy-si“ vzkvétá, NENÍ ošklivý. Jen nezapadá do okolního světa. Paříž ho nepřijala, ačkoli polyká různé věci. Paříž nad ním nezvítězila a z pomstychtivosti jej vyhladověla... Kůži má suchou a tabákově popelavou. Vlasy má světlé a těžké; bělost jeho zubů je mrtvá bělost. Jeho dlouhé nohy si uchovaly vůči tělu překvapivou anatomii, stejnou, jako si jeho tělo uchovává vůči Paříži. Jakmile se znovu zavřou jeho podlouhlá, chorobně podlouhlá víčka – je to amputace,

definitivní oddělení. A nevyhnutelně se vynoří otázky: Nastane ještě shledání? Už vám o jeho očích vyprávět nebudu.

Když je objednána káva, povšimneme si, že rok 1961 byl jen bledou a pochmurnou iluzí. Současnost, současnost – je tu jako hromada masa vysušená zlým sluncem. Dokonce ani nehnuje. Ta mrtvá hromada dokonce nevydává žádný zápach. Ta prožraná hmota pumpuje naši mízu, ale je stále suchá. Zkracuje naše životy, aniž by přitom sama přestala být mrtvá a nemá. Iluze... To je Paříž se svým hemžením také. I ten dům naproti. Ale to řeznictví v něm o něco méně. A rudé maso s černými mouchami už vůbec ne.

„Příběh ocasu se blíží
Jako letadlo
Na modrém nebi“¹

Průměrně významné město na Ukrajině.

Dvanáctého července tisíc devět set čtyřicet...

Loď. Létajíci křišťálový ostrov. Taková je navždy zkaženělá minulost, jako lidé vystavení pohledu Gorgony. Zemřeme a s krví našich mozků i naše paměť; vypije ji písek, jež hladí velká moře. Ale člun plný vystrašených tváří, tváří koupaných v naději, mrtvých tváří, a také těl všeho

¹ Vyprávění našeho zákazníka začíná v uvozovkách. Doufám, že se ty uvozovky cestou ztratí.

možného věku, všech stupňů krásy, ten člun tiše prořízne
udýchanou věčností, zrezivělou věčností.

A ostrov ozářený lampiony už nikdy nepadne na dno,
nazývané Země.

Kapitola II

Dvanáctého července 194... nám nařídili vzít si kufry – dvacet kilo na hlavu –, nechat otevřené domy a shromáždit se na velkém náměstí u řeky. Tisíce čekajících blikajících vajglů na bronzovém popelníku: a kolem jde ruka držící zhašedlo ve tvaru pilíře.

Je to sladká bolest, když se město, kde jste žili, kde zemřeli vaši lidé, mění před vašima očima v Dějiny. Budu tedy na tom mrchovišti, jež se chystá, žít sám. Samozřejmě, bytost, jež nedosáhla Poznání, se nedokáže dotknout vlastní smrti. Když se každá z jejich nadějí odhalila coby marná, ostřil jsem svou špatnost. Kdysi, když byli živí, jsem je miloval, ale nebyla to snadná láska. Byla moc velká? Po léta a po staletí dělali všechno pro to, aby obraz mé lásky poskvrnili. Nepodařilo se jim to. A ta tíživá láska, kterou jsem jim přinášel, už byla předzvěstí jedinečné, úžasné epochy jednoduchosti, která se pro ni měla otevřít. Všichni zemrou, a já jsem tušil lásku těchto mrtvých, jež mě měla nyní pohltit, jako krajina za soumraku pohlcuje vzdálený stín dítěte.

Věděl jsem, že následující okamžik mi má spolu s hořkým životem nabídnout i věčné alibi. Jsem příliš slabý, vždycky jsem byl – pokračoval můj zákazník – abych žil bez alibi.

Nu a tak všichni ti lidé kolem mne drželi v ruce své papíry. Už žádní muži ani ženy, jen ruce, ruce jako výkřiky, les rukou. Už žádné ruce – jen papíry a dokumenty. Ty nejúžasnější dokumenty, jaké mohla nějaká Říše lidem nabídnout. Každá z těchto propustek jasně hlásala, že tisíciletý Reich nemůže vyhrát válku, dokonce ani přežít jediný den, spadne-li jediný vlas z hlavy jejímu majiteli.

Lékárníkova kráska, stará drbna, na niž jsem měl za minulých dob ve zvyku dělat sladké oči, přikládala pod kotel, jen aby bitva pokračovala. Bylo zásadní, bylo životně důležité pro tu moc, která nás shromáždila, aby nebyla rušena ani v případě alarmující naléhavosti. Světlovlasá třináctiletá dívka byla sběračkou starého železa. Nesahejte na ni – volala její průkazka – je pod ochranou velitele gardy. A starý senátor Gordon, Gordon, který – jak se říkalo v našem městě – celý život nespal se ženou, který odmítaný krásou hledal jen ošklivost a bídu, aby jí pomáhal a udržoval ji, který – jak věděli všichni chudí v našem městě – se živil suchým chlebem, řeklo by se kořínky a trávou, aby mohl svůj důchod rozdávat skutečným i falešným žebrákům... Jeho vznešené posláni bylo uznáváno, ba dokonce podporováno okupanty, kteří jej jmenovali osobou zodpovědnou za vzájemnou sociální výpomoc v naší provincii.

Starý senátor – vysoký titul a pytel žluté bídy uvězněné v dlouhé a sehnuté pošťácké kostře – senátor zvolený, je tomu třicet let, omylem, na ocas národního a mesiášského seznamu, na co myslel? Mají mrtvoly „vzájemnou sociální podporu“? Dá se shnit zdvořile a nezdvořile? Je hnití proces, nebo postava, která rozdává štědrá almužnu mým bratřím? A jestli je to postava, jak by se měla popsat, jakými barvami bych ji měl vykreslit ve vyprávění, které budu muset dát jednoho dne dohromady? Sklad nad rozkladem? Ubrání se vulgární kalambúr sám, nebo ho budu muset bránit se zbrání v ruce?...

Přece však jsem si všiml, že promítám do vyhublého senátorského šéfa své obavy.

Byly tam mladé čistounké dívky, jejichž boky a prsy se začínaly zaoblovat. Zelená jablíčka připravená k utržení. Sevřela mne žárlivost na jejich konec, na plamen, který má místo mne olizovat k smrti jejich prsy a boky. Žárlivost silnější než ta, kterou jsem pociťoval vůči jejich životům... Ze všech těch dívek ukout jednu jedinou, strhávat postupně závoje a příkrývky, pít hořkou šťávu; pít ji až do dna... Ta myšlenka byla dozajista opojnější než „Odpanění Astaroth“ – báseň, kterou jsem psal, nebo spíše kterou jsem nepsal už mnoho let...

To byl tedy ten objev: tyhle dívky mého mládí se mají v mžiku stát stejně starými a stejně božskými jako Astaroth. Nebude snad Velká Propast, která je měla

pohlit, skryta smrtelníkům stejně jako příbytek Bohyně?...

Rozdával jsem úsměvy. Netřímá jsem doklady. Mé dvě prázdné ruce byly zradou, zradou na naději ostatních...

Byl tu Sulamitin strýc, hrbáč se čtyřmi tisíci lety historie vepsanými do vyhublé tváře. Nemluvil jazykem pánů ani okolních venkovanů. Vlasy měl šedé a černé. Dvě barvy přivolávající konec, stejně jako moje světlé vlasy, i když mne nezachraňovaly, představovaly stupínek na strmém schodišti přežití. Pod žádným nebem nemohl tenhle hrbatý rabín skrýt, čím je. Poslal mi pohled těžší než slova. Nežádal o tu posmrtnou radu, kterou jsem mu věnoval z čiré krutosti: „Musíte si opatřit falešné papíry, dělat, že jste jeden z nich...“ Ach, já věděl, že tuhle radu nemůže následovat. Věděl jsem, že později, až loď vypluje, vzpomenu si na svá zlá slova, na ten výraz pyšné nadřazenosti, který mi umožňovala moje světlá kštice a dokonalá výslovnost nepřítelova jazyka.

Zapískal vlak. Nebo to byla vzdálená tovární siréna? „Postavte zavazadla na okraj náměstí. Odevzdejte zlato, šperky, peníze. Muži doleva – v řadách po pěti...“ Čekání, další čekání. Neskuteční vojáci v přilbách obklopovali jako andělé Páně náměstí, které se lehce chvělo. Kotva byla zdvižena a loď se pomalu a rozvážně dala do pohybu.

Kapitola III

Kámen pokrytý mechem, který mi sloužil za polštář, byl jen záminkou. Nehybnost mého těla ukrytého za balvanem představovala širokou a královskou cestu k přežití. Jakmile jednou utichl ostrý kašel kulometů, hladily hodiny nebe jako černí ptáci... Z hlubin své jámy, ploché jako štěnice, nic než dva rozměry, se dívám, jak nebe klidně dýchá: Zabít nebe, vidět krev nebe... Obrazy se rozptýlí a slova nejsou nikdy vyslovena. Pohybem tak kradmým, jako by vznikl někde jinde, nasměruji oči k rovině. Vidím ji z velké dálky, jako obráceným dalekohledem. Pár dětských bot, nedotčená panenka, hedvábná podprsenka... Tam bije zdroj. Mezi dějinami s dveřmi právě teď zavřenými a muzeem dosud neotevřeným vzlétne podprsenka a poletuje jako motýl v zemi nikoho. Všechno jako stará rodinná fotka: velké panenky z masa a kostí, nebe a rovina. Kouzlo pomine a znečistí přežití jako cákanec.

Když jsem pod pláštikem noci přeplaval řeku, připadám si nesmrtelný. Noční kolečko po ulicích zakázaného města. Dveře doširoka zotvírané, příbytky se zkamenělými pozůstatky života se oddávají luxusu velice teatrálně zívát. Znuděn klasickým divadlem sestupuji pod zem, kde přese všechno zkříží moji cestu několik živých bytostí. Systém podzemních úkrytů, pitoreskních a vlhkých, ještě fungoval, pravda, ve zpomaleném tempu, jako rozbitá pružina. Nesl jsem svědectví svědkům, kteří – jak jsem věděl – brzy zmizí a obohatí mé budoucí svědectví. Démon obchodu má tuhý kořínek. Podařilo se mi prodat několik zlatých mincí, které představovaly na dně mé kapsy pozůstatky minulých majeteků. Chtěli po mně, abych jim „podrobně“ vyložil, co se stalo na planině. To, na čem jim záleželo, bylo to ráno, ten akt. Já jsem ještě dýchal mlhy soumraku... Balvan a řeka se mi zdály dosud blízko, a také noc. Ranní kulometry a lidé, kteří mi kladli otázky, byli už jen cihlami ve stavbě, kterou jsem neměl nikdy postavit.

Noemi, spící a nedotčená, byla ve svém podzemním úkrytu. Probudit někoho, koho mám rád, mi vždycky připadalo těžší než ho zabít. Přesto bylo potřeba ten spánek přerušit a podrobit se liturgii obnovy. Poslední toaleta – vykonaná dostupnými prostředky. Ponoříme se do světa, který není náš. Jako do hrobu... Falešné papíry? Démon obchodu dosud nabízel své služby: spolehlivý dokument, potvrzující, jak jsme důležití pro válečné úsilí. Proti směšné sumě nás

chtěli převléci za dělníky s nezpochybnitelnou ekonomickou hodnotou. Razítko Gardy a Armády bylo, kde má být. Vše patřičně potvrzeno státní policií... Ale tyhle hodnoty patřily včerejšku. Jediná hodnota zůstávala spolehlivá. Její kurz na burze byl vysoký, ale my jsme kdysi bývali bohatí. Jako se nabízí drahocenný šperk, se zdvořilou poklonou, nabídl jsem své milence útlou lahvičku s kyanidem.

Kapitola IV

Lev L., pro větší pohodlí mu říkejme LL, byl největším řečníkem, jakého jsem v životě potkal. Byl to řečník s velkým Ř. Ti, co byli starší než já, si dosud živě pamatovali velké říjnové projevy k davům. Jako desetiletý chlapec jsem ještě potkával velkoobchodníky, zemany, kněze a rabíny, kteří vypravovali, že při poslechu Lva Davidoviče cítili, jak je vleče temná síla, jak je lapila bestie pošlapávající jejich zájmy, rozbíjející jejich přesvědčení a zakořeněné zvyky. Jeden stařec – stavitel transsibiřské magistrály, krotitel panenských pralesů, jehož car zaopatřil baronstvím v téže době, kdy ukrajinská města zpustošila vlna pogromů, tvrdil, že po jednom Trockého projevu byl ochotný dát se k partyzánům, kteří právě vypálili jeho jedinečný palác a podřezali dostihové koně.

Jiná historka: Jednotky rudé jízdy vjely do Oděsy, aby ji osvobodily od teroru bílých. Byl to genius loci? Byl to slavnostní charakter toho dne, nebo šlo prostě jen o efekt,

který vyvolala vodka polykaná v úctyhodném množství na prázdný žaludek?

Staré tradice byly silnější než nové učení. Někteří z osvoboditelů zabloudili do uliček židovské čtvrti v Oděse a stali se předmětem ovací, které jim nedaly spát. Nikolaji Ivanyči – obrátil se jeden z osvoboditelů na svého seržanta, který vypadal špatně a jeho kůň byl zřejmě opilý – Nikolaji Ivanyči, co uděláme s těmito jeruzalémskými občany? Půjdeme na ně? – Ale jistě, děti, to se rozumí.

Tak byl malý pogrom a nazítří velký skandál. Lev Davidovič si předvolal vítězné hordy. Měl k nim řeč. Představuji si, co asi mohl svým vojákům říci. Huř si představuji JAK:

„Jsem na vás hrdý, drazí soudruzi. Světový proletariát také. Osvobozením Oděsy jste uspíšili osvobození celého lidstva. Nicméně politická formace některých z vás ještě nedosáhla kýžené úrovně. Chápu to. Carské vykořisťování a občanská válka nepřály teoretickým studiím. Někteří z našich úžasných soudruhů, nepochybně hnáni nadšením z vítězství, se dopustili činu, který by se mohl stát zdrojem politováníhodného nedorozumění. Rudou armádu si nikdo nesmí plést s Petljurovou ani Machnovou sebrankou. Proto je nezbytné, aby byli soudruzi, kteří spáchali včerejší malý pogrom, ještě dnes pověšeni před radnicí. Chápejte mě dobře. Nemohu jim poděkovat ani odročit jejich popravu... Opakuji vám. Tyto zbloudilé soudruhy zcela omlouvám, nikterak jim neodnímám své sympatie ani vděk, ale shovíva-

vost na nesprávném místě by mohla vést k dvojznačnosti. Neznám viníky, moje služby je nedokázaly identifikovat, ale jsem si jist, že oni sami pochopí politickou nutnost, která mne vede k tomuto kroku. Ať se sami udají, čekám...”

Co na to říkáte? Nikolaj Ivanyč a jeho pět soudruhů neváhali ani vteřinu... Trockij každému z nich stiskl ruku a pak byli za všeobecného jásotu pověšeni. Ptáci, kteří uletěli z lidových bajek, pravděpodobně havrani, krákali kolem hlav oběšenců a kreslili černé a hnědé kruhy. A kruhy byly čím dál menší, čím dál neskutečnější. Až do té chvíle, kdy tyto kruhy a hlavy, hlavy a kruhy, vstoupily do království stenografických znaků, do strohého království bodů.

Jako dítě jsem naslouchal těmhle příběhům se špetkou nedůvěry. Zázraky, kterým jsem měl tendenci věřit, neměly nic společného s řečnickým uměním. Můj postoj k učení o mesiáši, jež hypnotizovalo mé předky, než je zbavilo pozemků a koní, byl chladný. Nikdy jsem neslyšel Trockého. Fakt, že nevěřil v Boha, z něj pro mne činil bytost, jež nemohla být více cizí.

Když jsem ale poprvé slyšel veřejně mluvit Lva L., pochopil jsem, že vyprávění mých strýců mohlo být pravdivé. Rázem se mi zjevila dosud skrytá nová cesta, po níž se může pustit vnitřní síla člověka.

Lva L., který když u nás večerel, byl schopen spolykat dvě celá kuřata a vyprázdnit pět pořádných lahví, jsem znal už od dětství. Byl to přítel mého otce a brával si mě

na klín. Jeho hřívou obklopovala hustá aureola modravého kouře z jeho doutníků. Dlouho jsem nemohl rozlišit barvu síly, která – jak jsem cítil – přetékala z celé jeho osoby. Bylo známo, že má skandální vztahy. Jeho jméno bylo v hlavním městě proslavené. Měl bláznivou a nesnesitelnou manželku, kterou si vzal proto, aby splatil dluhy z bouřlivého mládí. Také jsem se později dozvěděl, že mezi jeho kolegy se měli na pozoru před mírně teatrální povahou jeho talentu. Jeho zuřivé a nádherné výpady, jeho krásná prudkost – ačkoli zůstávaly nezpochybnitelnými uměleckými díly – stály hlavu více než jednoho klienta, které hájil před nepřátelskými a buržoazními soudy... Pomlouvali ho, že má rád peníze. Výše jeho honorářů – alespoň podle slov konkurence – odpovídala kvalitě jeho práce, nikoli však účinnosti pomoci... Dlouho mě tyhle příběhy starých pánů nechávaly ledově chladným. Pak ale – začalo naše přátelství.

V lóži, již předsedal můj otec, se konala schůze. Večer, který se zpočátku neměl ničím lišit od jiných večerů, večer věnovaný sbírce prostředků na divadlo, kde se měly uvádět kusy našich klasiků. Byl jsem tam. Trval jsem na tom, že provětrám svěží důležitost svých sedmnácti let, možná i upoutám nějakou tu mladou herečku, na kterou – jak jsem doufal – udělá dojem mé zvučné jméno, když už to nebude promyšlená melancholie a pasivita v milostných hrách.

Kouřil jsem dlouhé cigarety, diskrétně se díval na hodin-

ky a vydržel jsem asi deset příspěvků prošpikovaných citáty klasiků, které se nám chystali předhodit, když oznámili jedenáctý příspěvek, posledního řečníka. Lev L. vystoupil na improvizovanou tribunu, aby nám dokázal, že město nezbytně potřebuje svoje vlastní divadlo. A okamžitě se mi v hlavě rozezněly staré příběhy o Lvu Davidoviči. Zmizela bariéra, kterou jsem si s námahou vybudoval mezi svým naleštěným splínem a publikem. Šlo tedy o divadlo, pořád o divadlo?... Pahrbky geniality na vysokém a klenutém čele Lva L. dštily oheň. Byl jsem jedno tělo s ohromným a podmaněným davem. Byl jsem připraven zřici se svých lásek, své samoty, svých osobních a ztracených stezek, jen abych si vyslechl kusy Anského a Pereca v divadle, které postavíme MY. Byl jsem dokonce ochoten zřici se svého koně. A to měl můj kůň jedinečné oči. Zářily dobrotou a smutkem jako oči přemýšlivé krávy vedené za soumraku na jatka. A nic už nemělo cenu, jen tohle nadpozemské divadlo, které právě s rozkoší popisoval dlouholetý přítel mého otce. Byl to kovový zvuk jeho hlasu, volba obrazů, byl to snad strohý a moený soulad mezi myšlenkou a výrazem?... Nebyl bych jej dokázal analyzovat, ale byl jsem přemožen...

Na odchodu jsem se k LL připojil. Nebyl k lichotkám necitlivý. Moje slova ho viditelně potěšila. Nyni jsem to byl já, kdo mu vykládal o důležitosti našeho úkolu, zatímco starý pán se zlomyslným úsměvem nasadil výraz králov-

ské bohorovnosti: „Opravdu si myslíš, že by k něčemu bylo mít v téhle díře divadlo?... Už máme chudobince, několik sirotčinců, ústav pro padlé dívky... Divadlo vytvořené filantropy a přizpůsobené jejich vkusu? Dovol, abych se zasmál. Po Dančenkovi a Meyerholdovi, po Wachtangovovi a Stanislavském?... Pravda... Nepoznal jsi Petrohrad roku 1900. Ale i tak! Ve tvém věku se kluk, co není vůbec hloupý, může nadchnout pro drama, chápej mě dobře, pro psané kusy. MUSÍ se nadchnout pro herečky. Ale divadlo...

Mimochodem, Borisi, co kdybychom se spolu stavili U Bílého medvěda? Ještě se mi nechce jít domů. Přichází chvíle, kdy už můžeme své nitro považovat leda za arénu. A aréna, to mi teď říká ještě méně než TVOJE divadlo...“

Strávili jsme noc v jednom cikánském podniku a zalévali jsme naše čerstvě narozené přátelství Martellem. Ten Martell se v našich severních končinách nezdál nijak cizí.

Později jsem do našeho přátelství přinášel mnoho věcí, o nichž jsem si myslel, že jsou tím nejlepším ze mě samého, a které byly jen odleskem myšlenek jiných; to vše přitom nebylo nijak prosté nároků: hovořil jsem se Lvem L. o Arcibaševovi, o modernistech, o surrealitech. Rozvíjel jsem pansexuální teorie a popisoval „organické krajiny“. Příležitostně se jednalo o plagiáty; ovšem plagiáty příznivé. Promítal se tam nový středověk a moje kabalistické okouzlení. Moje procházky po opuštěných hřbitovech

a pustých zákoutích, moje poutě ad limina, týdny strávené na dvoře kteréhosi svatého divotvůrce, stejně jako dny zhýralosti, které pro mne byly jediným možným výrazem posvátna. Nutil mne mluvit. Snažil se mne přinutit ke psaní. Obdiv, který jsem ke Lvu L. choval, nebyl předstíraný. Fakt, že on si to uvědomoval, mi otevíral jeho přátelství. Na svůj mladický zápal jsem nahlížel ironičtěji než on, jenž se mi snažil ukázat jeho vnitřní hodnotu. Jestli někdo z nás dvou hřešil novinářským duchem a podléhal lehkosti, s níž lze žertovat o vášních, rozhodně to nebyl ten starý advokát. V jeho velké knihovně se podával čínský čaj, přehnaně, neuvěřitelně vonný.

Když naše země, jež byla v dějinách jen magnetem přitahujícím pogromy, začala procházet pogromem definitivním, byl Lev L. jmenován hlavou naší obce. Ve své směšně vznešené pracovně s těžkými závěsy a tmavorudými měkkými koberci byl jako král zakázaného města obklopen zvláštními ohledy specialistů vyslaných do našich krajů. Musel odevzdat zlato, kožešiny, porcelánové servisy i pravý čaj a pravou kávu, kterých se v této době nucené izolace krutě nedostávalo; i muže a ženy. Jeho účetnictví nebylo prosté velkoleposti. – Tentokrát po vás žádáme jen maličkost – oznamoval s úsměvem seržant gardy – osm set mužů nad šedesát let. Dostaví se do zítřejšího večera na nádraží. Máte od nás veškerou moc a důvěru. Chápete jistě, že pokud zboží nedodáte, budeme mít nepříjemnosti ze strany

továrny my, stejně jako vy. To si pak vezmeme těch osm set sami a pár set navrch jako odškodnění.

A tak se starý advokát podrobil. Radil se se svými spolupracovníky, předával a podepisoval příkazy, úřadoval nad hromadami papírů. To díky péči vnitřní milice se slovo stalo tělem a tělo – dýmem.

Rytmický postup smrtonosného díla, jeho patetické a němé účtování, obklopovaly starého pána skutečnou vznešeností. Když jsem s ním v té době mluvil, měl jsem před očima rozhodující okamžiky našeho dlouhého příběhu. Když jsem vcházel do jeho pracovny, kde sloužil své obřady obklopen směšnou hlídkou milicionářů – falešných vojáků a skutečných funebráků vyzbrojených ubohými obušky – posílal ostatní pryč. Znovu začínaly naše dávné rozhovory. V kontextu současnosti se stávaly politováníhodnými jako přirození krásné ženy oholené před chirurgickým zákrokem v krutém světle kliniky... Cítili jsme to oba dva a možná jsme viděli stejný obraz.

Když mě Lev L. jednoho večera viděl přicházet, zvedl se těžce z křesla: Už si v životě, který brzy skončí, přeji jen jediné: být znovu ve svém venkovském domě a potulovat se kolem velkého rybníka. Cítit vůni řas.

Nebyl to ten náhlý záchvat lásky k přírodě, který na mě zapůsobil, ale jeho tak lakonický a přímý výrok. Hradby před námi širou krajinu dobře skrývaly, ale zato jsme se – navzdory veškeré nucené urbanizaci – stali in-

tegrovanou součástí přírody způsobem více než kdy jindy hmatatelným. Smrtný hlad a smrt nám strašily v očích. Uprostřed ulice jsme zakopávali o mrtvolky přikryté starými novinami. Naše smysly zaměstnávaly základní procesy, jako hnití, hoření, proměna živé mízy v mrtvé tekutiny. Bratrské soužití s krysy, blechami a štěnicemi otevíralo naše oči univerzálnímu hemžení přírody – k tomu společnému a málo slovnému osudu veškeré živé hmoty. Fyzická blízkost ohně a hnití, které už polykaly náš lid, nám umožňovala přímější účast na dýchání univerza. A pak, v této době obležení, jsme se my ostatní, kteří jsme ještě nehladověli, milovali jako posedlí. Každý nový den byl jedním vniknutím do skrytých tkání času, jež spěchal, aby nás pohltil. Každé proniknutí bylo novým dnem, hřebíkem hlouběji vraženým do kůže naší úporné vytrvalosti. Nikdy předtím nebylo bledé nebe našich severních krajů tak tělesné. Bylo možné ho zaživa stáhnout z kůže, to nebe, které nás zabíjelo tisíci mrtvých, které nás zabíjelo TAKÉ, když na nás vrhalo šípy chladné slasti. Procházely jím celé vesmíry a desítky dívek.

Na jaře vykvetou krásné fialky,
vykvetou nad námi

hlásila jedna podzimní písnička.

– Brzy budete číchat k fiolkám zespoda – ujišťovali nás sprátcení vojáci, když si s námi přijíjeli, těsně předtím, než si jeden vzal perský koberec, druhý zas starodávné stříbro.

Zrovna jsem chtěl svému starému příteli sdělit tyto poznatky o naší intenzivní účasti na díle Stvořitele-Ničitele, když mi skočil do řeči, což nebylo nikterak jeho zvykem:

„Omlouvám se, můj milý, ale dnes večer je pro mne těžké naslouchat variacím. Stačí mi hlavní téma, mám na mysli, co se děje, co děláme a co neděláme. Pojem ‚zodpovědnosti‘ ... Jak je to slovo ošklivé! Naštěstí tomu nevěřím... tomu pojmu. Bránil jsem ho příliš dlouho, než abych se nechal nacytat... Měli jsme mít možnost se bit, bit se vlastníma rukama? Napáchal jsem hlouposti, možná i zločiny. Budiž. Žádné možná ani není. Mohl bych pronést obžalobu, nejúžasnější za svou kariéru, proti tomu, co dělám a co se ze mě stalo. Na svoji obranu nic, nic než jistotu, kterou jsem získal značně pozdě: bytosti nemají horšího nepřitele než Bytí. Takže je osvobozuji, ty z nich, které mi jsou obzvláště drahé, osvobozuji je tedy od tohoto stejnojmenného nepřitele.“

Odmíchl se... Pokusil jsem se promluvit, ale rozvíjel dál svoji myšlenku: „Podle čeho se pozná lidská bytost, homo sapiens? Podle toho, že i kdyby se hodně snažil, nedokázal by sám sobě plivnout do obličeje... Nicméně, možná to není tak nemožné? Musela by se prostudovat mechanika,

hydraulika a disponovat dostatečně silným proudem plivanců, systémem trubiček... podívejme...“

Ty vědecké termíny mne přivedly k úvahám nad ojedinělými duševními kvalitami mého přítele... Tento humanista, ovládající plynně dobrých deset jazyků, uměl v případě potřeby triumfálně zavítat i do oblasti takzvaných exaktních věd. Když měl Lev L. zajistit obhajobu v jednom složitém procesu s otravou – vyspal se s obžalovanou –, pustil se do několikaměsíčního studia chemie, aby mohl v den slyšení uvést do zmatku i ty nejostřílenější experty v oboru.

„Vzpomínáš,“ pokračoval LL, „rok před válkou mi Harvardská univerzita nabídla katedru. Dnes bych byl tam, představoval bych si, co se děje tady, a škorpil bych se s děkanem. Neodjel jsem, protože jsem se nechtěl stát profesorem. Ještě ne. Ješitnost. Možná také kvůli své ženě, kterou nesnáším a kterou jsem si zvykl trápit, morálně, pochopitelně... V Americe by bylo potřeba, abych ji umístil do sanatoria, a to se mi nelíbilo: zradit šilenství, které se stalo společným jměním domácnosti. Taková nízkost! Věř mi, že jsem rád, že se stalo, co se stalo. Že jsem tady, s tebou, s vámi, s NÁMI všemi. Nechtěl bych být bez nás. Pouhá nepřítomnost by byla zločinem, neodpustitelným zločinem. A ještě něco: na sklonku svých dní zahrát divadlo, dobré divadlo. Co říkám, zažít to nejlepší divadlo na světě. Protože až na pár technických detailů hrají roli, ne, jsem, jsem... vůdcem svaté obce... dejme tomu Frankfurt v době

černého moru. Nový středověk. A musíš připustit, že naši dozorcí nachystali snové kulisy...“

Vzal do ruky svazek Heineho: *Rabbi z Bacherachu...*

Když jsme zvedli hlavy od knihy, zadržel mne: „Počkej... V téhle skříni je ještě jedna láhev.“

To se stalo v březnu, který se studeně a šedavě mísil s věčností.

Nyní, po dopoledni stráveném na náměstí na břehu řeky, jsem se s LL znovu setkal. Většina z jeho stádečka tam zůstala. Neptal se mne na podrobnosti. Jeho zpravodajské služby ještě fungovaly, možná díky nějakým politováníhodným milicionářům uniklým z přestřelky, co neumějí žít bez „ustanovené autority“, jíž přese všechno můj starý přítel byl. Všichni tři jsme seděli v pohodlně zařízeném sklepě. V zašlých bronzových svícnech hořely svíčky. Byli jsme jako v chrámu. Všechno bylo hořké a krutě krásné. Čas tlačil. Věděl jsem, že LL má být posledním z těch, s nimiž budu hovořit ve světě, který jsem se chystal opustit. Na našem sbohem nebylo nic neslýchaného. Políbil mne na ústa. Políbil Noemi a mimoděk jí pohladil pevná a plná ňadra. Nenamáhal se zastřít slavnostní ráz. To já jsem se snažil, to já potlačoval svůj dech, který byl najednou těžký a rychlý, musel jsem jeho umění znovu obdivovat. Starý advokát se patosu nebál.

„Děti moje, odcházíte, a na mou věru, děláte dobře. My všichni, kteří zůstáváme, v následujících týdnech za-

hyneme. Neříkám, že to není škoda. Konečně, jako ten, kdo krotí svůj vlastní pád a pád váš, budu mít možná ještě příležitost jej sám tvořit, ten pád, ochočit si jej jako kozu. Přijde ke mně a bude mi žrát z ruky.

Z vás, kteří odcházíte, možná někteří přežijí. Nejsem si tím vůbec jistý. Ale jestli se vám to přihodí, pamatujte si všechno, pamatujte si dobře. Váš život nebude životem. Budete cizinci pro všechny i pro vás samotné. To jediné, na čem záleží, na čem bude záležet, je moc svědectví. Buďte svědky a zachovej vás Hospodin...“

Trpělivě, rukama, které se netřásly, začala Noemi z mého šedého obleku a svého šedého kostýmu párat žluté hvězdy krále básníka.